

ОРЧИН ҮЕИЙН УЛС ТӨРИЙН ОНОЛЫН ХӨГЖЛИЙН ТОЙМ

Ё. Довчин

доктор

МУИС, НШУС, Улс төр судлалын тэнхим

Эл өгүүлэлд улстөрийн онолын өнөөгийн үндсэн чиглэлүүд, чиг хандлага, орчин үеийн улстөрийн үйл явдлууд ба улстөрийн онолын харилцан нөлөөлөл зэргийг тоймлон авч үзэж судлаачдын анхаарлыг хандуулахыг зорьсон болно.

XX зууны хоёрдугаар хагасаас улстөрийн онол мэдлэг ухааны бие даасан салбар болж хөгжихдөө улстөрийн философийн уламжлалаас ихээхэн хамааралтай байв. 1950-1960–аад онд улстөрийн норматив онол хөгжлийн хувьд зогсонги байдалд орсон гэж шуугидаг.

Гэвч "Улстөрийн философи өнөөдөр устаж алга болоогүй ч гэсэн задрал, сарнилын байдалтай байгаа нь үнэн юм. Тэрээр ямар нэг хэлбэрээр оршин тогтнох эсэх нь эргэлзээтэй болоод байна" (Штраус, 1954, 16) гэж бичиж байсан чухам тэр үед улстөрийн онолын "ургац" тийм ч тарчиг байгаагүй нь ажиглагддаг. М.Оакешотт "Улстөр дэх рационализм" (1962) бүтээлдээ улстөрийн философийн мөн чанарыг шинээр авч үзэж, тухайн үеийн эмгэнэлт үйл явдлуудын хариуцлагыг нэлээд хэмжээгээр үүрэлцэх учиртай өрнөдийн сэтгэлгээнд ноёрхогч рационализмыг шүүмжилжээ. "Хүний тавилан", "Өнгөрсөн ба ирээдүйн дунд" (1961), "Хувьсгал"(1963) зэрэг Х. Арентдын гол зохиолууд гарч, тэрбээр хүний уг чанарын ойлголтыг сөхөн тавьж, уламжлалт философийн улстөрийн бус шинж чанарыг шүүмжилж, тоталитаризмтай холбогдуулан энэ салбарын таамаглалууд, ойлголтуудыг эрс өөрчилж шинэчлэх шаардлагатай байгааг нотолжээ.

И.Берлины "Эрх чөлөөний хоёр ойлголт" (1958), "Улстөрийн онол оршин байна уу?" (1962) шүүмжлэлт өгүүллүүд нийтлэгдэж, либерализм болон уламжлалт улстөрийн философийн ихэнхэд буй ёс суртхууны монизмыг хурц шүүмжилж, либерализмын бусдаас тодрох орчин үеийн, хүч нөлөөтэй хэлбэрийг тоймлон гаргажээ. Түүнчлэн Поппер, Штраус, Хайек зэрэг тэр үеийн нэрд гарсан олон улстөрийн философчдыг нэрлэж болно. Мөн үед Сартри, Хабермас, Маркузе нар марксын улстөрийн философийг сэргээн бүтээх системтэй оролдлого хийж байв.

1950-1960-аад оны улстөрийн философчид, онолчид хоорондоо харилцаа холбоо сул, мөр мөрөө хөөж, бие даасан шавь сургуулийн хэлбэрээр ажиллаж байсныг судлаачид тэмдэглэсэн байдаг (Parekh, 1996, 505). Тэд хэдийгээр асуудалд өөр өөр байр сууринаас хандаж байсан боловч улстөрийн философи, улстөрийн онолыг судалгааны боломжтой бөгөөд хэрэгцээ шаардлагатай хэлбэрүүд гэдгийг бүгд хүлээн зөвшөөрч байсан нь тэр үеийн нэг онцлог байв. Тэд бараг бүгдээр улстөрийн философийн үүрэг нь зааж зааварлахаас илүү ойлгоход л оршино гэж үзэж байсан. Энэ нь практик дээр аливаа нэг институт, бодлогыг санал болгож зөвлөхгүй гэсэн үг. Мөн үеийн улстөрийн онолчид дайны аймшиг, нацизм, тоталитаризмыг биеэр үзэж туулсан учраас тэдгээрийн үндэс язгуурыг рационализм (Оакешотт), историцизм (Поппер), ёс суртхууны монизм (Берлин), релятивизм (Штраус), капитализмаас (Маркузе) тус тус эрж хайж байлаа. Улстөрийн онолчид орчин үеийн коммунизмд төдийгүй либерал ардчилал, зарим либерал үнэт зүйлст шүүмжлэлтэй хандаж байв. Тэд фашизмын дайчилгаанд олон түмнийг татан оруулсан хэмээн ардчиллыг бас шүүмжилсэн. Тухайн үеийн улстөрийн онолчид чөлөөт нийгмийг эрхэмлэж байсан хэдий ч либерал ардчилалтай дүйцүүлэхээс цааргалж байлаа. Иймд тэд нийгмийг нээлттэй, чөлөөт, либертар, рационал, иргэний гэх зэргээр янз бүрээр нэрийдэж байжээ.

1970-1980-аад онд улстөрийн философийн сэргэлтэд судлаачдын тэмдэглэснээр Вьетнамын дайн, АНУ дахь Иргэний эрхийн хөдөлгөөн, дайны дараахь зөвшилцлийн задрал зэрэг нь дэм болсон байна.

Түүнээс гадна 1971 онд америкийн улстөрийн онолч Ж.Роулсын “Шударга ёсны онол” бүтээл нийтлэгдсэн нь улстөрийн онолын сэтгэлгээнд шинэ үе эхэлсний дохио болжээ. Үүний дараахан Р. Нозикын “Анархи ёс, төр ба утопи үзэл” ном гарсан. Роулсын дурдсан суурь бүтээлийн үзэл санааг шүүмжлэхийн хамт Нозик “Роулсын шударга ёсны онол бол улстөрийн болон ёс зүйн философийн чиглэлийн хүчтэй, гүн гүнзгий, түгээмэл өргөн агуулга бүхий системтэй бүтээл бөгөөд хэрэв харьцуулж болдогсон бол Жон Стюарт Миллээс хойш түүнтэй дүйцэх зохиол гараагүй билээ. ... Улстөрийн философчид одоо нэг бол Роулсын онолын хүрээнд ажиллах, эс тэгвээс яагаад үгүй гэдгээ тайлбарлах хэрэгтэй боллоо” гэж үнэлжээ. (Нозик, 2006, 212)

Роулсын онолд “шударга ёс”, “тэгш байдал” гэсэн ойлголтууд төв байр эзэлж нийгмийн улстөрийн зохион байгуулалтын гол зарчим болсон. Түүний байр суурь өмнөх онолчдоос нэлээд ялгаатай байв. Тэд давын өмнө улстөрийн философи улстөрийн амьдралыг *ойлгох* учиртай гэж үзэж байсан бол Роулсын хувьд тэр нь юуны урьд норматив бөгөөд практик философийн хэлбэртэй байх ёстой аж. Мөн тэд улстөрийн философи хүний амьдралын суурь шинжүүдийг тайлбарлах үүрэгтэй гэж үзсэн бол Роулсын үзснээр зөвхөн хүний тухай онол төдийгүй шаардлагатай институтүүд, бодлого, практикийн бүтцийг бий болгож болно. Өөрөөр хэлбэл, нийтээр хүлээн авч болох наад захын

зарчмуудын үндсэн дээр хэн ч бүхэл нийгмийн бүтцийг зохиох чадвартай гэж үзэж байв. Тэрбээр улстөрийн онолыг логик, илтгэх урлаг, онтологи болон өрнөдийн соёл иргэншлийн түүхээс салгаж эдийн засаг, сэтгэл зүй, улстөрийн институци судлал, нийгмийн бодлоготой нэг эгнээнд тавьснаараа бас урьд үеэс ялгардаг.

Роулс шударга ёсыг улстөрийн эх ойлголт болгож түүнийг ихээхэн өргөн утгаар хэрэглэсэн. Тэрбээр өөрийн онолдоо тэгш эрх чөлөөний тухай нэгдэх зарчимдаа (Вольф, 2002,206 дахь талд үз.) тэргүүн зэргийн ач холбогдол өгсөн байдаг. Гэтэл түүний онол дэвшигдснээс хойшхи олон жилийн судалгаанд тэгш байдал олгох хоёрдахь зарчимд буюу нийгэм эдийн засгийн тэгш бус байдал хамгийн бага аз завшаан бүхий хүмүүст ашигтай байх сайхь зарчимд илүүтэй анхаарчээ. Түүний онолыг тайлбарлагчдынхаар бол шударга ёсны онол зөвхөн эрх чөлөөг хамгаалах төдийгүй нийгэм-эдийн засгийн илүү тэгш байдлыг бий болгохын тулд засгийн газрын идэвхтэй оролцоог санал болгосон гэж үздэг. Эл онол нийгэм-эдийн засгийн тэгш байдлын хэм хэмжээг либерал уламжлалын хүрээнд гаргаж тавьсан. Либерал ардчилсан төр нийгмийн асуудлууд ба эдийн засгийн гачигдлыг төрийн бодлогоор дамжуулан шийдэхийг зорьж ирсэн. Хэрэв Роулс хамгийн бага аз завшаант хүмүүст хуваарилалтыг сайжруулахад чиглэсэн бодлогыг хамгаалагчдад онолын хүрээ татаж өгсөн бол Нозик бусад хэсэгт зориулж хүрээ гаргажээ. Нозик шударга ёсны “загварт” зарчмуудыг ашиглахын эсрэг байдаг. Уг зарчим ёсоор бол нийт оролцогчдоос хуваарилалтын тодорхой загваруудыг баримтлахыг шаарддаг. Үүний оронд тэрбээр эд баялагийг легитим байдлаар олж авах горимуудыг тодорхойлсон загварт бус зарчмыг хамгаалдаг (Нозик 2006,181-183).

Нозикын онол нь хуваарилалтын тэгш бус байдлыг залруулахын тулд эрх чөлөөг хамгийн түрүүнд тавьсан бол Роулс эрх чөлөө ба тэгш байдлын аль алинд нь үнэнч байх нь зохистойг үндэс болгож онолоо бүтээжээ. Эрх чөлөө гагцхүү нийгмийн илүү тэгш байдалд нийцэлтэй төдийгүй түүнийг шаардаж байдаг гэсэн Роулсын санааг улстөрийн онолчид (А.Гутманн, Б.Акерман, К.Нилсен, М.Фиск гэх мэт) хөгжүүлсний дотор Ч.Бейтз “Улстөрийн онол ба Олон улсын харилцаа” (1979) бүтээлдээ Роулсын шударга ёсны зарчмуудыг хөгжингүй болон буурай хөгжилтэй орнууд хоорондын хуваарилалтын тэгш бус байдлыг судлахад үндэс болгох боломжтойг нотолсон байна. Ийнхүү Роулсын онол 1970-1980-аад оны улстөрийн онолын хөгжлийн дүр төрхийг тодорхойлж байсан нь энэ үеийн нэг онцлог гэж болно.

1970-аад оны сүүлчээс “позитивистүүд” ба “марксистууд”-ын хоорондын мэтгэлцээн намдаж, түүний оронд бодлогын шинжилгээ шинэ онол бүтээх дунд төвшин болж гарч иржээ. Энэ үед улстөрийн шинжлэх ухааны гол чиглэл 1960-аад оны сүүлээр нэг үе сэргэсэн улстөрийн үзэл сурталжсан “том” онолоос улстөрийн эмпирик судалгаа тийш хандсан онцлогтой. Энэ үеийн онол бүтээх оролдлого нийгмийн хамтын ажиллагаагаар дамжуулж удирдах хувилбарууд дээр төвлөрч байжээ. Лейпхартын (1977)

консоциативизм, Шмиттерын(1981) неокорпоратизм, Виллкын (1983) социетал хамтын ажиллагаа зэргийг энд дурдаж болох юм.

Ийнхүү улстөрийн онол багагүй зөрчил бэрхшээлийг давж хөгжсөн нь илэрхий байна. Жишээ нь, 1950-1960-аад онд шударга ёс, үүрэг, эрх чөлөө зэрэг цөм ойлголтуудын үнэ цэнийг няцаасан позитивизмын, эмпирик судалгааг дөвийлгөж нормативыг үл хайхарсан бихевиорализмын довтолгоонуудыг улстөрийн онол гэтэлж гарч чаджээ.

Гэвч өнөөдөр ч улстөрийн онол хөгжлийн жам ёсоор шинэ сорилтуудтай тулгарсаар байгааг хүлээн зөвшөөрөхөөс аргагүй. Тухайлбал, улстөрийн онолуудыг нэгтгэгч суурь болсон улстөрийн сэтгэлгээний сонгодог бүтээлүүдийг судлах нь улстөрийн онолд хамаатай эсэх талаар маргаж байна. Улстөрийн онолыг судлахад уламжлал ёсоор багтдаг эдгээр зохиолуудыг ердөө орчин үеийн онолчид зохиосон “домог” гэх, эсвэл улстөрийн онол олон мэдлэг ухааны салбаруудын огтлолцол дээр орших өөрийн гэсэн өнгө төрхгүй зүйл гэж шүүмжлэх нь ч байна.

Гэвч улстөрийн олонхи эрдэмтэд түүх, философи, социологи, хэл шинжлэлээс зээлдсэн олон мэдлэг ухааны салбарын нийлмэл улстөрийн онолыг улстөрийн шинжлэх ухааны дэд салбар гэж үздэг. Олон улсын Улстөрийн шинжлэх ухааны холбооноос 25 жилд нэг удаа эрхлэн гаргадаг 1996 оны “Улстөрийн шинжлэх ухааны лавлах толь бичиг”-т улстөрийн онолыг улстөрийн шинжлэх ухааны нэг дэд салбар хэмээн оруулсан байдаг. Улстөрийн онол хэрэв улстөрийн шинжлэх ухааны ерөнхий урсгалаас тасарвал тэр нь наад зах нь өөрийн олон салаа салбарууд дунд тарж алга болж болзошгүй гэж улстөрийн онолчид сануулсан байдаг.

1980-1990-ээд онд улстөрийн онолын үндэс гэггдэг талаасаа дайралтад өртсөн сонгодог зохиолууд улстөрийн шинжлэх ухааны мэдлэгийн салбарын чухал хэсэг хэвээр үлдсэн нь улстөрийн онолчид өнгөрсөн үеийн бүтээлүүдийн үнэ цэнийг хамгаалах талаар зөвхөн хориглох байр суурь баримтлалгүй харин олон жинтэй ном зохиолоороо өргөжүүлэн баяжуулж байсанд оршдог байна. Улстөрийн амьдралын “мөнхийн” суурь асуудлуудын тухай сонгодог сэтгэгчдийн бясалгал эрэгцүүлэл нь орчин үеийн үйл явдлуудаас урган гарсан эдүгээ цагийн асуудлуудыг шүүн тунгаах бололцоо олгоно. Улстөрийн онол улстөрийн шинжлэх ухааны өөрийн утга учрыг олж авч, тулгуурлаж байдаг норматив суурь хэвээр үлдсэн.

Улстөр ба улстөрийн онол өвөр зуураа нарийн уялдаатай. Улстөрийн амьдралд үүссэн зөрчил, асуудлууд онолын боловсруулалт, шинэ дүгнэлтүүдийг шаарддаг. 1980-1990-ээд онд марксизмын улстөрийн нөлөө буурсан нь консерватив улстөр сэргэж харин олон уламжлалт либералууд, социал-демократуудыг баримжаагаа алдахад хүргэжээ. Сонгодог социалист үзэл санааг тээгчид зах зээлийн эдийн засаг, ардчилсан улстөр давуутайг мэдэрсэн. Сүүлийн 20 гаруй жилд либерал нийгмүүдэд иргэний хөдөлгөөн хүч

авч тэдгээрийн шаардлага эрх, эрх чөлөө, аж байдлын явцуу хүрээнээс хальж, байгаль орчин, энх тайван, эмэгтэйчүүдийн эрх, соёлын олон янз байдал гэх мэт асуудлуудыг хөндөж, хурц шаардлага тавих болсон нь шинэ зүйл байв. Улстөрийн онолчид ийм “нийгмийн шинэ хөдөлгөөн”-үүдийн улстөрийн арга барил, үр дагаврын талаар өөрсдийн онол баримтлалаа дэвшүүлсэн. Уул хөдөлгөөнүүдийг “шинэ” гэдгийн учир нь нэгдүгээрт, тэдгээр нь иргэний үндсэн эрх, эдийн засгийн эрхийн төлөө гэхээсээ илүү нийгмийн шинжтэй асуудлуудыг нэн онцгойлон авч үзсэн; хоёрдугаарт, эдгээр хөдөлгөөнүүдийн зохион байгуулалтын хэлбэр нь улстөрийн нам, үйлдвэрчний эвлэлийн олон түмнийг хамарсан хэлбэрийг хуулбарлаагүй, өөр өөрийн зарчим, арга барил бүхий голдуу орон нутгийн бүлгүүдийн сүлжээ байдаг.

Улстөрийн онол зарим хөдөлгөөнд биеллээ олсон норматив улстөрийн зарчмуудыг системтэй тусгасан байна. Жишээ нь, байгал хамгаалах хөдөлгөөн норматив үнэт зүйлс, нийгмийн рациональ шинж чанар, ардчилсан оролцооны тусгал болж байдаг. Даяаршлын нөхцөл дэх үндэсний төр улсын хил хязгаар, бүрэн эрхт байдал, мөн орчин үеийн үндэсний төр улсуудын нийтийн институтууд улстөрийн онолын чухал сэдэв болсон. Хүйсийн тэгш байдлын үүднээс феминист онол нийтийн ба хувийн хүрээний ялгаварлыг няцаадаг. Үндэстэн угсаатны адилсал сэргэснээр онолчдыг үндэсний төр улс доторхи жижиг нийтлэгүүдийн ёс зүйн шаардлагуудыг судлахад хүргэжээ. НҮБ, Дэлхийн Банк, Европын холбоо зэрэг үндэстэн хоорондын институтууд идэвхжсэн нь онолын судалгааны шинэ орон зайг бэлдэж өгч байна.

Өөрийнх нь хөгжлийн дотоод логик, мэтгэлцээн улстөрийн онолын өмнө цөөнгүй асуудлыг дэвшүүлж тавьсан. Тухайлбал, дээр дурдсан “хөдөлгөөний” жишээ нь 1980-аад оны сүүлээр олон либералууд хувь хүн, төрийг холбодог “иргэний нийгэм” тийш эргэснийг баталдаг. Энэ нь либералуудыг хувь хүний эрх, эрх чөлөөг хадгалахын хамт нийтийн үйлдлийн сэтгэл хөдлөл, ёс зүйн боломжийг хүлээн зөвшөөрөхөд хүргэжээ. Либерал автономи нь жижиг нийтлэгүүдийг хамгаалах төрийн үйлдэлтэй нийцэх төдийгүй түүнийг шаарддаг гэж зарим либерал үзэлтнүүд нотлох болжээ (Kymlicka, 1992, 140-46). Ийнхүү иргэний нийгмийг “дахин нээх”-ийн хамт “төр”-ийг басхүү “эгүүлэн авчирсан” нь улстөрийн онолын нэг ололт болсон. Онолчид плюрализм, бүтэц-үүргийн онол, сонгодог марксизмын эсрэг дайралт хийж, тэдгээр нь төрийг нийгмийн үйл явцын хамааралт хэмжигдхүүн болтол “жижгэрүүлсэн” арга хэлбэрүүд гэж үзжээ. Ийм хялбарчлалыг шүүмжилж, төрийн онолчид төрийн институтүүдийн автономийн тухай ойлголтыг сэргээх, үүгээр олон эмпирик асуудлуудыг хэрхэн тайлбарлаж болохыг хуруулахыг зорьсон байна. Нэрт онолчид төр бол улстөрийн онол, судалгаанаас хэзээ ч шахагдаагүй (Almond, 1988, 854-74) гэдгийг нотолж, бас энэхүү сэргэлт нь улстөрийн шинжилгээ ойлголт маргааны намаг балчигаас дахин сугарч гарсныг тэмдэглэж байв (Easton, 1981, 303-25).

Өнөөгийн улстөрийн онолд феминизм шинэ зам мөр гаргасныг судлаачид хүлээн зөвшөөрдөг. Феминист онолчид уламжлалт болон орчин үеийн улстөрийн сэтгэлгээ дэх улстөрийн тухай ойлголтыг эцгийн эрхт ёсны цогцлол гэж үзэж улстөрийг үндсээр нь дахин авч үзэх хэрэгтэй гэдэг. Феминист улстөрийн онолын гол нь улстөрийг төр, засгийн газар, шударга хуваарилалтын төв гэдгээс илүү өргөн утгатай үзэгдэл гэж үздэгт орших ажээ. Уг онол ёсоор нийгмийг нийтийн ба хувийн гэж ялгаж хуваахыг зогсоох ёстой, учир нь гэр бүлийн харилцаа, бэлгийн хандлага, гудамж, сургууль, ажлын байр дахь хүйсийн харилцаа үнэндээ улстөрийн харилцаа байдаг ажээ. Өнөөдөр феминист онолын судалгаа улстөр, нийгэм, хувь хүнийг тал бүрээс нь хамарч байгаа төдийгүй либерал, ардчилсан, марксист, постструктурал, психоаналитик зэрэг нийгмийн сэтгэлгээний олон хэлбэрүүдээр салбарлан хөгжиж байна.

Постмодернизм гарч ирсэн нь улстөрийн онолд өвөрмөц санаа авчирч, өөрийн орон зайг бий болгосон. Энэ онол рационализмд суурилсан баруун европын улстөрийн сэтгэлгээний уламжлалд сөрөг байр сууринаас ханддаг. Постмодерн үүссэн нь орчин үеийн улстөр, засаглалын бүхнийг эзэлж дийлсэн, бүхэнд нэвтэрч орсон, бүхнийг хавчиж шахсан шинж чанарт шүүмжлэлтэй хандахаас эхлэлтэй гэж болно. Орчин үеийн либерализмын хямрал нь Соён гэгээрлийн зарчмууд дээр үүссэн нийгмийн хямрал гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл, модернийн легитим хямралд орсон гэсэн үг. Постмодернийн нэрт төлөөлөгч Жан-Франсуа Лиотар орчин үеийн засаглалын легитимийг улстөр, шинжлэх ухаан, философийн дээр үеэс боловсорч бий болсон хэл, тухайлбал онцлог хүүрнэлтэй (“метанарраци”) –тай холбож шүүмжлэлтэй авч үзсэн байна. Орчин үеийн нийгэмд шинжлэх ухаанч шалгуурыг тогтоож буй этгээд хууль тогтоогчын нэг адил үйл ажиллагаа явуулж байна. Шинжлэх ухаанд ч, улстөрд ч легитимчлэлийн ижил механизм үйлчилдэг бөгөөд тэр нь “хууль тогтоогч” дискурсын тодорхой дүрэм журмыг тулган хүлэлгэдэг явдал юм. Өнөөгийн постмодерн нийгэм шинжлэх ухаан ба улстөр дэх легитимчлэлийн механизмыг эвдэж өөрчилж байна гэж Лиотар үздэг жишээтэй. Постмодернизмыг либерал ардчиллын эсрэг марксист биш зүүнийхний шүүмжтэй адилтгаж байхад Хабермас XIX зууны аристократ антилиберал үзлээс улбаатай консерватизмын далд хэлбэр гэж дүгнэжээ. Модернист ба постмодернистуудын хоорондын маргаан 1980-аад оны улстөрийн онолын ээдрээтэй асуудлуудын нэг байв.

Үүний зэрэгцээ М.Санделын “Либерализм ба шударга ёсны хязгаарууд” (1982) ном хэвлэгдэн гарснаар “коммунитаризм” гэгдэх орчин үеийн улстөрийн онол эхлэлээ тавьсан. Энэ онолын гол үндэслэл нь шударга ёс, эрх эрх чөлөө зэрэг улстөрийн үнэт зүйлсийг нийгэм, соёлын тодорхой контекстэд бэхэлж өгсөнд оршино. Энэ онолын төлөөлөгчид (Сандел, Валзер, Тейлор) нийгмээс ангид онол гэж үгүй. Улстөрийн ба ёс зүйн үнэт зүйлс хийсвэр оюун дүгнэлтээр тодорхойлогдох учиргүй гэж үздэг. Ийм үнэт зүйлс нь тухайн түүхэн нийтлэгүүдээс үүсч гардаг. Бодгалиудаас бүтсэн тодорхой нийтлэгийн барилдлагыг хүлээн зөвшөөрснөөр шударга ёс улам хүчтэй байх болно. Мөр

мөрөө хөөж, бие биеэ сонжихоос хэтэрдэггүй зожиг бодгалиудын ертөнцийн гэм согог гагцхүү тодорхой үнэлэмж, үнэт зүйлсийг хуваалцсан нийтлэгүүдээр дамжиж эмчлэгдэх жамтай ажгуу. Энэ онолын тулгуур үзэл санаа 1980-аад оны дундаас эрчтэй өрнөсөн либерализм ба коммуитаризмын мэтгэлцээний сэдэл болсон нь лавтай. Мөн судлаачид онолын эдийн засаг, тоглоомын онол, рациональ сонголтын онолд тулгуурласан улстөрийн онолын “загвар байгуулах” хэлбэрийн ач холбогдлыг үнэлж тэмдэглэдэг. Тухайлбал, улстөрийн рациональ сонголтын онол орчин үеийн эдийн засгийн аналитик арга техникийг улстөрийн үйл явцыг судлахад хэрэглэсэн. Эл онол хувь хүний зорилго ба нийтийн сонголтын холбоо, харилцан хамаарлыг нээж илрүүлэх талаар өөрийн норматив үнэлгээгээ санал болгодог гэж үздэг.

Ийнхүү улстөрийн онолын орчин үеийн хөгжил XX зуунд улстөрийн шинжлэх ухааны мэдлэгийн салбар мэргэжлийн өндөр төвшинд хүрсэнтэй давхцсан онцлогтой. Улстөрийн онолын хөгжилд улстөрийн дискурс, түүний дотоод асуудлууд шийдвэрлэх түлхэц өгч байсны зэрэгцээ дэлхийн улстөрийн амьдрал ч нөлөөлсөн нь мэдээж. Жишээлбэл, коммунизмын задрал эмпирик улстөрийн онолууд коммунист орнуудын хөгжлийг тайлбарлаж байсан онолын үндэслэлүүдээ хянан засварлах хэрэгтэй болсон төдийгүй ардчилал хэдийнээ ялсан улсууд ч өөрийнхөө улстөрийн системийн тухай ойлголт, дүгнэлтүүдээ эргэж харах шаардлага гарсан. Модернизацийн болон ардчилсан шилжилтийн онолууд нь 1970-аад оны Өмнөд Европ, Өмнөд Америкийн хөгжлийн загварт тулгуурласан байв. Тэдгээрээс цөөнгүй зүйл 1980-аад оны сүүл 1990-ээд оны эхэн үеийн тайван хувьсгал, их өөрчлөлт шинэчлэлтэй тохирч таарахгүй байлаа. Олон орон ардчиллын зам дээр гарч ирсэн хэдий ч ойрын ирээдүйд тогтвортой ардчилалд хүрч чадах эсэх нь тодорхойгүй. Либералчлал, ардчиллах үйл явц, бэхжилт гэсэн шилжилтийн нийгмийн ерөнхий дэс дарааллыг Зүүн Европт тэр чигээр нь буулгахад бэрхшээлтэй байв. Энэ бүхэн ардчиллын онолыг бүх талаар шинээр хөгжүүлэхийг шаардсан нь ойлгомжтой. Иймээс ардчилсан шилжилт, бэхжилтийн онол-практикийн асуудлууд өнөөгийн улстөрийн онолын үндсэн чиглэл болж байна.

Эцэст нь тэмдэглэхэд эдүгээ олон улстөрийн онолчид орчин үеийн улстөрийн онолоос улстөрийг шахан гаргаж байна гэж шүүмжилдэгийг анзаарах хэрэгтэй. Өөрөөр хэлбэл, улстөрийг зөвхөн хууль эрх, засаг захиргаа, эсвэл зохицуулах зорилгоор хязгаарлаж байна гэсэн үг юм. Үүнээс үүдэн улстөрийн онолчид улстөрийн ертөнцийн хөл үймээнээс зай барьж, улстөрийн хурц зөрчилтэй “халуун” асуудлуудыг барьж авахаас халгах болсныг бас сануулсан байдаг.

Ийнхүү улстөр зарим үед системтэй онолтой огтлолцож, заримдаа түүнээс хазайх замаар үзэл санааны шугам дагуу шилжиж байна (Vincent,1997,9). Улстөр бол судалгааны объект төдийгүй улстөрийн онолуудын өрсөлдөх талбар болжээ гэж дүгнэх бүрэн үндэстэй юм.

Ашигласан ном зохиол

Ж.Вольф. Улстөрийн философийн удиртгал. УБ., 2002.

Р.Нозик. Анархи ёс, төр, утопи үзэл. УБ., 2006.

Л.Штраус. Введение в политическую философию. М., 2002.

Almond,G. 1988. "The Return to the State". American Political Science Review 82.

Easton,D. 1981. "The Political System Beseiged by the State". Political Theory 9.

Kymlicka,W. 1992, "The Rights of Minority Cultures". Political Theory 20.

Parekh,B. 1996. "Political Theory: Traditions in Political Philosophy". A New Handbook of Political Science. IPSA.

Vincent, A. 1997. Political Theory. Tradition and Diversity. Cambridge.